

MATERIÁLY / MATERIALS

Vídeňská knihovna rodiny Razumovských

Ondřej Haničák – Ivana Maloušková

Ondřej Haničák – Ivana Maloušková: Razumovsky Family Library in Vienna

The article summarizes the knowledge about the contents of the private library and family archive of the Counts of Razumovsky in Vienna, acquired during preliminary research carried out in connection with the preparation of a documentary film and an exhibition in the Silesian Museum. The focus is primarily on material related to family dominions in Bohemia and Silesia. Printed books, manuscripts, iconography, personal documents and other documents are confronted with the well-known inventories of the count's art collections from the beginning of the 20th century.

Razumovští patřili sice k rodům, jejichž původ sahal až na území carského Ruska, ale podařilo se jim zdomácnět také v prostředí středoevropské nobility, byť své kořeny nijak nezastírali a povědomí o ruském původu a ruské kultuře aktivně udržovali. Tato skutečnost byla patrná i při průzkumu rodové vídeňské knihovny a privátního archivu, realizovaném v září roku 2023.¹ Knihovna je součástí městského paláce ve Vídni, do nějž rodina Razumovských po konci druhé světové války natrvalo přesídlila. Stavebníky objektu kombinujícího funkce městského šlechtického sídla a nájemního domu, vybudovaného na počátku 20. století v rozvíjející se oblasti vídeňského 3. městského okrsku, však byli již hrabě Cammilo Razumovsky (1852–1917) a jeho manželka Marie rozená Wiener von Welten (1856–1936).² Tuto skutečnost neklamně dosvědčuje alianční erb nad průjezdem s iniciálami jejich jmen, které jsou provedeny jak na sousedním znaku, tak v kartuších dekorativního zábradlí hlavního schodiště domovního interiéru. Autorem návrhu stavby byl vídeňský architekt Ludwig Tischler (1840–1906), který pro Camilla Razumovského dříve zpracoval také projekt jeho opavského městského paláce³ a lázeňských budov v nedalekých Jánských Koupelích.⁴

Vídeňské městské sídlo rodiny bylo v závěru druhé světové války vážně poškozeno. Stavba se dochovala v někdejšíh hmotovém rozsahu, ale původní opulentní historizující fasáda doznala značného zjednodušení. Navzdory této skutečnosti se v interiérech budovy, respektive v její části dříve vyhrazené přímo hraběcí rodině, zachovala řada autentických prvků. Ve zvýšeném přízemí, v plánované dokumentaci stavby nazývaném jako hlavní

1 Za zpřístupnění knihovny a veškerou další součinnost děkujeme současné majitelce Tatjaně hraběnce Razumovskyy von Wigstein.

2 Irena KORBELÁŘOVÁ – Markéta STŘEŠTÍKOVÁ, *Razumovští z Vikštejna a jejich městský palác v Opavě*, Vlastivědné listy severní Moravy a Slezska, 28, 2002, č. 1, s. 13–16.

3 *Gräflich Razumowskysches Palais in Troppau. Architekt Ludwig Tischler in Wien*, Allgemeine Bauzeitung mit Abbildungen, 59, 1894, s. 8.

4 Romana ROSOVÁ, *Razumovští a jejich stopy na Opavsku*, Opava 2015, s. 37–41.

patro („Haupt Etage“), byly situovány reprezentační prostory domu. Nacházela se zde kromě přijímacího pokoje pro hosty, hudebního salonu a jídelny právě také knihovna. Samotný knihovní fond spolu s dalšími archiváliemi a dokumenty je uložený v původním vestavěném nábytku, sestávajícím ze zasklených nábytkových skříní a rozměrných mapových šuplíků. Z důvodu současné rekonstrukce těchto prostor bylo zahájeno vystěhování a elementární rekonstrukce knihovního fondu včetně zběžného průzkumu dalších zde deponovaných archiválií. V souvislosti s chystanými projekty o rodu Razumovských, tj. dokumentární film produkovaný Opavskou kulturní organizací a výstava připravovaná Slezským zemským muzeem, je zřejmé, že ve středu zájmu průzkumu stála především v knihovně deponovaná silesiaka a bohemika. Kompaktně dochovaný celek však svědčí o rozhledu a specifických zájmech Camilla Razumovského jakožto zakladatele knihovny a skýtá rovněž cenný vhled do myšlenkového světa středoevropské nobility přelomu 19. a 20. století. Z hlediska obsahu pak uložené materiály rozšiřují nejen poznání dějin rodu hraběcí rodiny Razumovských, ale v obecném úhrnu jsou též podstatné pro poznání mezinárodních vztahů a dějin střední a východní Evropy v raném novověku.

Co se provenience knihovního fondu týče, z někdejších rodových zámků na Opavsku jsou zde zastoupeny prakticky jen knihy ze zámecké knihovny v Dolních Životicích, opatřené nejčastěji grafickým ex libris opavského malíře Adolfa Zdrzilky a razítkem zámecké knihovny s německým názvem obce – „Bibliothek Schönstein“. Ojedinele se podařilo dohledat brožuru s razítkem „Wigstein“, patrně se tedy jednalo o publikaci z knihovny zámku v osadě Horní Vikštejn u Vítkova, po roce 1945 přejmenované na Dubovou.

Právě z prostor a obsahu samotné knihovny je patrný do dnešní doby neutuchající výrazný zájem o udržování povědomí o původní domovině, a to formou publikací jak o ruské kultuře, politice či náboženství, tak o slavné historii rodiny, přičemž se jedná o díla vesměs ruské provenience a tištěná v azbuce. Zajímavostí byly například domovské adresáře, kdy nejstarší dohledané exempláře představovaly petrohradské domovní adresáře z 18. století. Členové rodu již napevno usazení v habsburském soustátí taktéž Rusko několikrát procestovali a poslední majitel dolnoživotického zámku Ondřej (Andreas, André) se roku 1922 dokonce oženil s ruskou emigrantkou. V soukromém archivu, který je součástí samotné knihovny, jak bylo konstatováno výše, bylo možné nalézt i řadu ručně psaných dopisů a poznámek v ruském jazyce a novinových výstřižků. Právě v této části se nacházejí knihy opatřené často vedle Zdrzilova ex libris štítkem s popiskem „Klein Wartenstein“. Dle zjištění se jedná o svazky z knihovny zámečku u města Gloggnitz v Dolních Rakousích, patřícího příbuzné Camilla Razumovského Marii (Masche) Wassiltschikowové.

Další okruh zájmu se výrazně zaměřuje na dějiny evropských zemí v období napoleonských válek. Kupříkladu značná část skříně č. 4 je věnována Vídeňskému kongresu, pořádanému v letech 1814–1815, jehož jednání se jako vyslanec ruského cara účastnil také Andrej Kirillovič Razumovský (1752–1836). Literatura zabývající se

Obr. č. 1 – Část privátní knihovny a archivu rodiny Razumovských, Vídeň, 2023, foto Ondřej Haničák

tímto tématem je psaná ve francouzštině a němčině, zastoupené jsou zejména paměti a životopisy politiků a státníků, jako byl Klemens Metternich, Charles Talleyrand-Périgord, významně pak Friedrich von Gentze. Naproti tomu Opavskému kongresu z roku 1820 je věnována pouze jediná publikace z roku 1932. Patrný je mj. zvýšený zájem o historii Německa a habsburské monarchie, včetně životopisů osobností jako Otto von Bismarck, Helmuth von Moltke, ale i císařovna Marie Terezie a císař Josef II. Jediným výtiskem je pak zastoupeno dílo držitelky Nobelovy ceny za mír Berthy von Suttner „Paměti“ z roku 1909. V knihovně lze ovšem nalézt také díla spíše bulvárnějšího rázu, například vzpomínky hraběnky Marie Larischové, neteře císařovny Alžběty, jež po sebevraždě korunního prince Rudolfa upadla na císařském dvoře v nemilost a prostřednictvím své literární činnosti se snažila ospravedlnit úlohu v mayerlingké tragédii.

Knihovna obsahuje též řadu publikací věnujících se výtvarnému umění, významným architektonickým památkám nebo dějinám příbuzných šlechtických rodů, poslední oddíl knihovny je věnován poezii a próze, a to moderní i klasické, kde lze připomenout alespoň díla romantických literátů Josefa von Eichendorff, Friedricha Schillera nebo Johanna Wolfganga von Goethe. Roztroušeně se v knihovně vyskytují díla věnovaná náboženství, hospodářství, zdravotní péči nebo školství. Vzhledem k podnikatelským aktivitám v údolí řeky Moravice nepřekvapí ani početná literatura dedikovaná balneologii a lázním ve Slezsku a v západních Čechách. Vůči celkové skladbě knihovny je však literatura věnující se Slezsku a zejména Opavsku paradoxně nejméně početná. Jak bylo konstatováno výše, zastoupená je literaturou o Jánských Koupelích a slezských turistických atraktivitách. Jádro knih věnovaných regionu však tvoří poválečná knižní produkce. Pozoruhodná jsou také díla o členech rodu Gregoru Razumovském a výše vzpomenutém Andreji Kiriloviči Razumovském a, pocházející z pera samotného hraběte Camilla Razumovského, přičemž se jedná o zkušební výtisky určené ke korekturám a autorským poznámkám.

Z hlediska podoby knižních vazeb upoutá pozornost například skříň číslo čtyři obsahující několik desítek drobných knih – patrně cestovního formátu – opatřených elegantní koženou vazbou, jejichž hřbet zdobí monogram s hraběcí korunkou. Pravděpodobně se jedná o pozůstatky knihovny Leona Razumovského (monogram LR), majitele zámku v Českém Rudolci a otce Camilla, vlastníka opavských statků. Tyto knihy, pocházející převážně z období konce 18. až poloviny 19. století a psané většinou ve francouzském, výjimečně německém jazyce, se věnují například francouzské a anglické kultuře či historii a obsahují také řadu historických encyklopedií, dobových komedií, novel a dnes již také klasických děl, například od Heinricha Heineho, Jeana-Jacques Rousseaua a jiných. Pouze jediná z těchto knih, ač vazbou prakticky totožná, obsahuje monogram CR (tj. Camillo Razumovsky). Jedná se o německy psaný příruční německo-latinský slovník z roku 1861. Na opačném spektru knihovny pak stojí řada drobných kapesních kalendářů, z nichž jsou nejstarší datované do konce 18. století.

Celek knihovny je rozdělený do jedenácti knihovnických skříní značených římskými číslicemi, přičemž jednotlivé skříně jsou dále členěny vždy čtveřicí polic. Knihy v jednotlivých policích byly řazeny zpravidla ve dvou řadách. Celá knihovna dle

předběžného odhadu čítá zhruba 5 000 tisíc svazků. Knihy samotné byly značeny číselnou katalogizací v několika řadách, nejčastěji přeplepkou na hřbetu vazby. Předpokládáme, že rozdíly ve značení odpovídají různému původu z jiných knihovních fondů. Alespoň některé souhlasí s číselným značením významnějších titulů zmíněných v tištěných katalozích rodinných uměleckých a knihovních sbírek.⁵ Součástí knihovního fondu jsou rovněž tištěné katalogy sbírek rodu Razumovských a příbuzných Wiener Weltenů, doplněné o rukopisné přípisky dodatečných informací k jednotlivým titulům. Kromě knih jsou v mapových šuplicích nižších etážích deponovány slohy s volně vloženými grafickými listy, kresbami, akvarely, plánovou dokumentací a fotografiemi, tematicky spjatými opět s dějinami a původem rodu. Početná je například fotografická dokumentace sepulkrálií nacházejících se na území dnešní Ukrajiny a Ruska. Mezi písemnostmi figurují dále osobní doklady Andrease Razumovského (1892–1981), syna stavebníka a zakladatele vídeňské knihovny.⁶

Pro bádání na poli regionálních dějin jsou cenná dochovaná fotoalba a návštěvní knihy zámků na Opavsku. Neméně hodnotné jsou další egodokumenty, zejména rukopisné deníky Camilla Razumovského a dalších členů rodiny a bohatě ilustrované památníky. Obsáhla je rovněž dochovaná privátní korespondence – dopisy, pohlednice, korespondenční listky a telegramy, jejichž příjemcem byl Camillo Razumovský, kterému byly adresovány nejčastěji do jeho vídeňské rezidence či na zámek v Dolních Životících. Byť korespondence není stejně jako zbytek v knihovně deponovaných dokumentů nijak systematicky uspořádaná, je dodrženo alespoň základní tematické členění. V této souvislosti zmiňme alespoň korespondenci s obchodníky se starožitnostmi v Německu, Francii a Rusku, vztahující se k akvizicím uměleckých předmětů a dalších memorabilií. Sledovat zde můžeme například jednání o nákupu busty knížete Andrease Razumovského, kterou z kararského mramoru vysochal Thomas Campbell, či textilní výšivky s rodovým erbem Kyrilla Grigorjeviče Razumovského (1728–1803), pocházející pravděpodobně z jeho zámku v ukrajinském městě Baturyn. Překvapivě obsáhlý je také konvolut dalších osobních dokladů Camilla Razumovského, včetně osvědčení o vzdělání, nobilitačního diplomu k zisku predikátu von Wigstein, cestovních dokladů a dalších dokumentů. Vizuálně působivý je soubor výpravných diplomů a adres k čestnému členství v rozličných spolcích a korporacích ve Slezsku či k zisku čestného občanství ve městech na Opavsku.

Jak v knihovně samotné, tak v dalších částech reprezentačních prostor a v nynějších privátních bytech rodiny lze identifikovat řadu obrazů, grafických listů a dalších památek, zmíněných v inventáři hraběcích uměleckých sbírek z počátku 20. století. Řada z nich se v době vydání soupisu nacházela ve vídeňském sídle rodiny. Některé další byly původně

5 Camillo Graf RAZUMOVSKY, *Katalog der Familien-Bibliothek und Familien-Kunst und Denkwürdigkeit Sammlung*, Wien 1907; tentýž, *Katalog der Familien-Bibliothek und Familien-Kunst und Denkwürdigkeit Sammlung*, Wien 1909; *Katalog einer Bibliothek von Werken der Familie Razumovsky*, s. d.

6 Ivana MALOUŠKOVÁ, *Osudy rodu Razumovských z Vikštejna v 1. polovině 20. století*, Genealogické a heraldické informace 20, 2016, č. 35, s. 67–75.

situovány na rodových zámečích na Opavsku. Co se knihovny týče, tak s předměty publikovanými ve zmíněných soupisech lze například ztotožnit dvojici skleněných váz s erbem a devízou rodu Razumovských, kterou Leonu Razumovskému darovali zaměstnanci jím založené sklárny v Rožnově u Českého Rudolce.⁷ Jako poslední uvedme, že v knihovně jsou mimo jiné uloženy také rešerše k literárním a vědeckým pracím mladších členů rodiny. Dohledány byly rukopisné poznámky a korekturní výtisky různých vydání deníků Marie, Darji a Olgy Razumovských, reflektujících jejich odsun z Československa v rozmezí let 1945–1946.⁸ Nalezeny byly rovněž fascikly rešerší a separátů pramenného materiálu včetně autentických historických dokumentů k publikaci dále literárně činné překladatelky a bibliotékařky Marie Razumovské (1923–2015), věnovaných angažmá jednotlivých členů rodu v politice carského Ruska v 18. století.⁹ Stejně tak lze v dalších separátech a výpiscích sledovat odborné zájmy zpravodaje, novináře a publicisty Andrease Razumovského (1929–2002), mimo jiné též specialisty na Balkán a africko-evropské vztahy.¹⁰ Na závěr vyjádřeme naději, že se veřejné prezentace v příštích letech dočkají nejen relevantní materiály vtahující se k českým a slezským držávám rodu, ale že se komplexní katalogizace a uspořádání dočká i celý knihovní fond a archiv. Vhodnou platformu pro zpřístupnění jejich obsahu badatelům nejpravděpodobněji poskytne odborná knihovna Institutu pro východoevropské dějiny Vídeňské univerzity, s níž nyní probíhají jednání o dalším využití knihovního fondu.¹¹

PhDr. Ondřej Haničák
Slezské zemské muzeum
hanicak@szm.cz

Mgr. Ivana Maloušková
Opavská kulturní organizace
ivana.malouskova@oko-opava.cz

7 C. RAZUMOVSKY, *Katalog*, 1909, s. 116, položka č. 9.

8 Maria RAZUMOVSKY – Darja RAZUMOVSKY – Olga RAZUMOVSKY, *Unser Abschied von der tschechischen Heimat. Tagebücher 1945–1946*, Wien 2000.

9 Maria RAZUMOVSKY, *Die Rasumovskys. Eine Familie am Zarenhof*, Köln-Weimar-Wien 2000.

10 Andreas RAZUMOVSKY, *Ein Kampf um Belgrad. Tito und die jugoslawische Wirklichkeit*, Berlin 1980.

11 Fachbibliothek Osteuropäische Geschichte und Slawistik, Institut für Osteuropäische Geschichte (IOG), Universität Wien.